

SANT ANDREU DE PALOMAR

1900-1930

TARGETES POSTALS

 efadós®

Postal

Sra Dña

Viuda de Gil

Rambla Catalunya

111.2.1

Barcelona

PAU VINYES I ROIG

SANT ANDREU DE PALOMAR

1900-1930

TARGETES POSTALS

 efadós

A Ricard Marco i Muñoz, pel pròleg; als historiadors Joan Pallarès-Personat, Manel Martín Pascual i Jordi Petit i Gil, pels suggeriments i consells rebuts en la realització de l'obra; al fotògraf Xavier de la Cruz i Sala; a l'historiador Daniel Venteo Meléndrez; a Joana Francès, per la descoberta de la fotografia inèdita del mercat; a Roser Arís, de l'editorial Efadós, i a totes les persones que han estimat i han fet poble Sant Andreu de Palomar.

**SANT ANDREU
DE PALOMAR**

1900-1930

TARGETES POSTALS

Primera edició: març del 2026

© dels textos, Pau Vinyes i Roig
© del pròleg, Ricard Marco i Muñoz
© de les fotografies, diversos fotògrafs
© de la col·lecció «Targeta Postal»,
Editorial Efadós
© d'aquesta edició, Editorial Efadós

Editorial Efadós

Carrer d'Edison, 3 · Nau A
Pol. ind. les Torrenteres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 936 731 212
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original

Editorial Efadós

Disseny gràfic i maquetació

Editorial Efadós

Assessorament lingüístic

M. Neus Doncel Saumell

Amb el suport de

Fotografia de la portada

J. B. / Col·lecció Família Vinyes-Roig

Fotografia de la contraportada

Autoria desconeguda / Col·lecció L'Abans

Fotografies de les guardes

Tomàs Fàbregas / Fons Tomàs Fàbregas
Catarineu

Arxius

Arxiu Centre d'Estudis Ignasi Iglésias (CEII)
Arxiu Fotogràfic de Barcelona (AFB)
Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)

ISBN: 979-13-87658-76-2

Dipòsit legal: B-2404-2026

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a Cedro (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

ÍNDEX

Pròleg 7

Introducció 9

Capítol 1: Nucli històric 16

Capítol 2: La parròquia 75

Capítol 3: Els voltants 89

Capítol 4: Vida social 119

A 440568

MAXIMUM POSTAGE

EL GOBIERNO NECESITA FORTALECER LA ECONOMIA NACIONAL. PUEDES CONTRIBUIR A ELLO DE MANERA DIRECTA, INGRESANDO TUS ECONOMIAS EN LA CAJA POSTAL DE AHORROS

6 entregar
Serafín Moarri Riera
Servet no 307 y 103 Armonia del Salomar
Barcelona

se escribe solamente la dirección

PRÒLEG

FOTOGRAFIES
QUE ENS PARLEN

RICARD MARCO I MUÑOZ
Fotògraf i investigador de la fotografia

Els primers fotògrafs que feien daguerreotips a Catalunya es van instal·lar a la Rambla de Barcelona i als seus voltants a partir del any 1842. Es dedicaven al retrat fotogràfic i gairebé mai treballaven a l'exterior dels seus estudis.

A finals del segle XIX apareixen botigues de fotografia a les principals poblacions del país, alguns fotògrafs es desplacen cap a l'Eixample i altres s'estableixen als carrers principals de les poblacions de Sants, Gràcia i Sant Andreu de Palomar. Els progressos tècnics i l'interès per l'excursionisme científic fan que fotògrafs professionals i aficionats documentin el país amb les seves fotografies. És l'inici de la indústria de la promoció turística per mitjà de les vistes fotogràfiques.

Com bé s'explica en aquest llibre, la targeta postal neix a finals del segle XIX i s'expandeix a principis del segle XX de la mà dels fotògrafs i editors. De targetes postals il·lustrades amb vistes fotogràfiques hi ha les fotopostals, fetes amb tècniques pròpies de la fotografia artesanal o industrial, i les postals fotogràfiques, elaborades amb tècniques d'impressió fotomecànica, com la fototípia i el fotogravat, etc. Les primeres solen ser de producció curta mentre que les segones, fetes d'una manera industrial, són comercialitzades amb tiratges grans i, de vegades, numerades i seriades per ser col·leccionades.

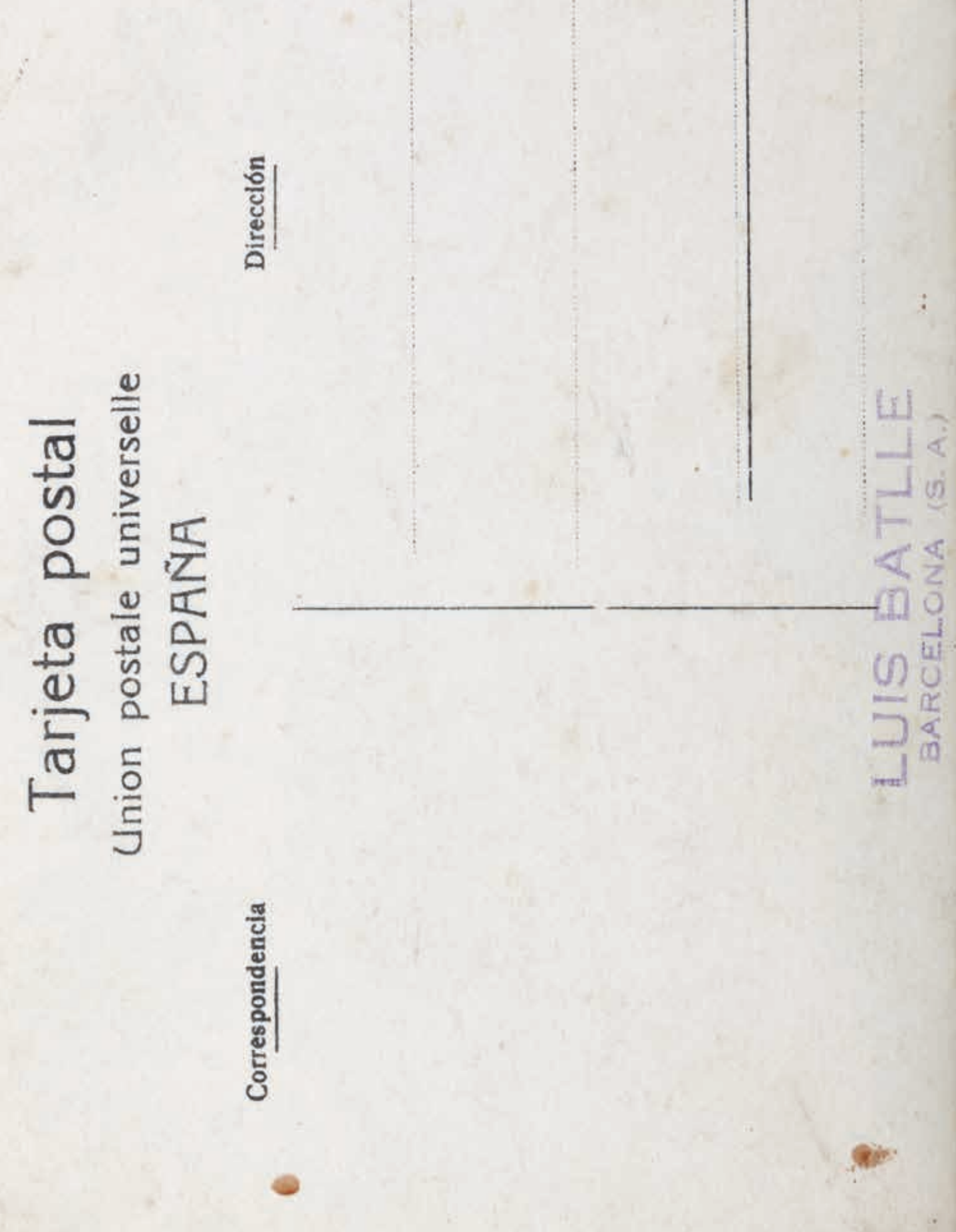
Pau Vinyes i Roig, col·leccionista i historiador andreuenc, ens parla dels fotògrafs pioners de Sant

Andreu de Palomar, aquells que van regentar estudis de fotografia a l'actual carrer Gran de Sant Andreu i els seus voltants entre finals del segle XIX i principis del segle XX. J. Treserres, E. Puigferat, Josep Rovira, Juli Valdés i Lluís Batlle són dels primers que van fotografiar la població i la majoria d'ells va produir les seves pròpies fotopostals artesanals. Després, uns altres fotògrafs i editors forans, com Climent Oliveró, Josep Boixadera i Lucien Roisin, van fotografiar i editar amb targetes postals les vistes de Sant Andreu de Palomar. Àngel Toldrà Viazo, un gran editor que no era fotògraf, va publicar una col·lecció de postals amb els estralls de la Setmana Tràgica a Barcelona el 1909 i, en aquest llibre, veiem imatges de la parròquia, d'algun convent i d'escoles religioses cremats a Sant Andreu de Palomar.

Pau Vinyes ens mostra la col·lecció familiar de targetes postals amb imatges en què s'aprecia el pas del temps i el canvi d'una vila independent a la seva annexió a la ciutat de Barcelona, amb fotografies del nucli històric i la seva rodalia, la parròquia i la vida social dels andreuencs. Aquesta tasca destaca la importància de la fotografia i l'edició de targetes postals per a la història i la memòria col·lectiva.

Les fotografies parlen totes soles i són testimonis d'un temps diferent de l'actual, tot i que l'esperit andreuenc encara es manté en alguns indrets de l'antic municipi de Sant Andreu de Palomar.

INTRODUCCIÓ

No tenim cap constància documental de la primera fotografia realitzada a Sant Andreu de Palomar. Tot i això, tenim indicis que cap a la dècada dels vuitanta del segle XIX es van fer els primers retrats d'andreuencs i d'andreuenques per part de professionals de la fotografia en estudis fotogràfics. L'historiador local Joan Clapés i Corbera, en la seva obra magna *Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar*, editades entre el 1930 i el 1931, ens descriu els primers fotògrafs establerts a Sant Andreu: «[...] fou el Senyor J. Tresseres. Després s'han creat nous establiments per aquest ordre: Puigferrat, J. Rovira, Valdés i d'altres, tots al carrer de Sant Andreu. A l'art de la fotografia s'hi ha dedicat moltíssims, a Sant Andreu, fins constituir l'Associació Artística Víctor. N'han sortit veritables artistes, que han alçat varis premis en diversos certàmens d'aquest art celebrats. Es la primera associació a Catalunya d'aquesta mena». Aquests primers retratistes eren d'estudi i majoritàriament estaven situats al carrer Gran de Sant Andreu, i avui han desaparegut.

L'Agrupació Fotogràfica Saint-Víctor es va fundar el 3 de novembre del 1922 amb la voluntat de fomentar i estimular l'art fotogràfic. Segons el fotògraf i estudiós d'aquest art José Manuel Torres, la idea de formar una associació dedicada a la fotografia va sorgir d'una conversa que els tres fundadors, Antoni Arissa i Asmarats (1900-80), Lluís Batlle i Borés (1900-83) i Josep Girabal i Tort (1901-96), van

Lluís Batlle i Borés va ser un fotògraf amb estudi propi a Sant Andreu de Palomar. A més de retratista també va ser autor de diverses targetes postals i el fundador de l'Agrupació Fotogràfica Saint-Víctor juntament amb els fotògrafs Antoni Arissa i Asmarats i Josep Girabal i Tort.

mantenir al monestir de Sant Cugat del Vallès. Les activitats que va dur a terme l'agrupació en la seva curta existència són importants, ja que va enaltir l'art de la fotografia no solament a Sant Andreu de Palomar, sinó més enllà del territori andreuenc. La primera quota que van pagar els associats va ser d'una pesseta amb deu cèntims. L'Agrupació va participar en diversos salons catalans, estatals i internacionals de fotografia, i alguns dels seus associats van aconseguir ser premiats amb valuosos guardons.

L'entitat, ubicada primerament al local de la Societat Coral La Lira, l'any 1933 es traslladà al carrer Gran de Sant Andreu, 176, a una granja anomenada «Sport». Va arribar a tenir més de cent socis –xifra prou notòria per a una associació d'aquesta filosofia. Disposava d'una nodrida biblioteca i al primer

pis, és a dir, al teatre de La Lira, sovint s'hi feien exposicions. També va organitzar concursos i sortides fotogràfiques. Disposava d'un laboratori fotogràfic ubicat en una de les sales de la Societat Coral La Lira. L'agrupació, com altres de signe catalanista i republicà, es veié obligada a desaparèixer arran del triomf dels partidaris del dictador Francisco Franco el 1939. El seu fons fou extraviat, l'entitat no va reeixir i els seus membres no retornaren al món fotogràfic de primer pla. Es conformaren a continuar fotografiant en l'àmbit íntim i individual.

De segur que aquests fotògrafs utilitzaren la tècnica de la targeta postal per difondre les seves imatges, com podem observar en algun exemple en aquest llibre. Les primeres targetes postals foren editades per les administracions oficials de correus dels estats i des del 1869 se'n té constància.

AUTORIA DESCONEGUDA / FONS FAMÍLIA VALDÉS-FABRA

J. C. ROVIRA / COL·LECCIÓ FAMÍLIA VINYES-ROIG

La primera va ser presentada en societat a Àustria en aquesta data. Eren de cartó rígid: per una cara s'hi afegia el franqueig i l'adreça, i per l'altra, en blanc, el text. A l'Estat espanyol, la primera notícia d'una targeta postal la trobem en plena Primera República, el 1873, quan la Fàbrica de Moneda i Timbre comença a imprimir les primeres targetes

oficials, les quals circularien en format enter postal. A finals del segle ja eren il·lustrades o bé amb una imatge en una banda i l'altra en blanc per afegir l'adreça del destinatari, i eren editades per la indústria privada. En aquesta època, la Unió Postal Universal regularia el format i les dimensions, que serien de 9 x 14 centímetres (el 1960, les mides es reconvertiren en 10,5 x 15 centímetres). Les imatges o il·lustracions acostumaven a ser dels llocs on van ser comprades, sobretot d'indrets turístics. Tot i això, també es van editar postals amb fotografies de pobles i espais geogràfics no necessàriament turístics o bé amb referències a activitats culturals, religioses i educatives. És aproximadament entre el 1904 i el 1906 que la composició de les targetes es transforma considerablement. El revers de la imatge es dividiria en dos sectors, l'un per al text i l'altre, per a l'adreça del destinatari i el franqueig del segell. D'aquesta manera es preservava que la part de la imatge no fos escrita i es mantenia un rigor unitari a escala mundial.

J. ROVIRA / COL·LECCIÓ FAMÍLIA VINYES-ROIG

A l'esquerra, la botiga estudi de J. Valdés, amb el reclam «retratos de arte», situada al carrer Gran de Sant Andreu, 223. A dalt, retrat de Joan Vinyes i Riera, i, a baix, Josep Vinyes i Sánchez i Rosa Oliver, retratats per l'estudi fotogràfic de Josep Rovira.

A Sant Andreu de Palomar, les postals editades segurament es devien adquirir a l'oficina de Correus o als estancs de la població. I, com hem pogut comprovar documentalment en les primerenques postals circulades des de Sant Andreu, adreçades al rerepaís o l'estranger, bàsicament a França. Les targetes no calia ensobrar-les i el text estava a l'abast de qui la manipulava; per aquest motiu, si es volia escriure un context privat, calia recórrer a la carta postal, tancada i segellada. El 1915 es van instal·lar bústies als tramvies i, en el cas andreuenc, en el que feia el trajecte de la plaça del Comerç a la plaça d'Urquinaona. Una altra manera d'enviar postals era fer-ho a través de l'estafeta de correus, situada al carrer de Malats, o bé en les bústies ràpides situades en botigues i cafès, com en el desaparegut bar Petit Versailles de la plaça del Comerç amb el carrer de Pons i Gallarza. No serà fins als anys cinquanta i seixanta que s'instal·laran les famoses bústies grises amb la franja de la bandera espanyola als carrers de Barcelona, tot i que anys abans ja n'hi havia hagut en algunes zones centríques de la ciutat.

També cal remarcar que, com que Sant Andreu de Palomar disposava de dues estacions de tren, la de dalt anomenada «del Nord» (Sant Andreu Arenal) i la de baix amb el nom popular de «França» (Sant Andreu Comtal), en aquest cas en referència a la línia que anava de Barcelona a Cervera de la Marenda, població nord-catalana de l'Estat francès, la correspondència de postals i cartes era transmesa per aquest mitjà de transport.

Les postals que publiquem són fruit majoritàriament de la col·lecció privada de l'autor del llibre i han estat adquirides bàsicament a través d'un portal de compravenda de postals, llibres i documents antics. Moltes de les publicades són inèdites o poc vistes, motiu pel qual ens mostren un Sant Andreu de Palomar desaparegut, una raresa de colleccionisme, i en alguns casos han tingut un preu d'adquisició força elevat, sobretot si eren segellades i circulades.

Dues targetes postals circulades amb data anterior al 1904, ja que en aquesta data es va començar a dividir el revers, cosa que evitava que la part gràfica de la postal s'omplís de text. A l'esquerra, amb la imatge de la plaça del Mercadal, i, a la dreta, amb la parròquia de Sant Andreu de Palomar.

Un dels fotògrafs que van il·lustrar el paisatge de Sant Andreu en format postal és Josep Boixadera i Ponsa (1873-1938), que va visitar, almenys, dos cops l'antic municipi per tal de fer una col·lecció seriada, la primera de dotze postals, a inicis del segle xx, i la segona, de deu, l'any 1928, i aquest cop acolorides amb tres colors: blau, verd i rosa. Cada color era destinat a un indret de la imatge, per exemple, el blau del cel, el verd dels arbres i el rosa per a les teulades de les edificacions. I més d'un indret amb el mateix color. Boixadera va emigrar del Pallars Jussà vers Barcelona tot resseguint el cablejat telegràfic. S'instal·là a la vila de Gràcia, on va aprendre l'ofici de fotògraf. Anys després es traslladà a Sabadell, on els seus cunyats feien de barbers, i s'establí pel seu compte. L'any 1910 s'associà amb l'impressor Josep Obradors i Pascual –d'aquí les inicials O. B., Obradors i Boixadera–, el qual tenia una impremta a la plaça Major de Sabadell des de l'any 1896. Un any després, la col·laboració amb Josep Obradors quedava dissolta i s'establí de nou pel seu compte i com a fotoperiodista en diverses revistes i diaris de l'època. A partir d'aleshores signà primerament «B. P.» i després, «J. P.». Viatjà per pobles i ciutats del Principat però també per la resta dels Països Catalans i de l'Estat espanyol, tot retratant edificis, places i carrers amb la ferma idea de reconvertir aquestes imatges en targetes postals. El 1915 abandonà Sabadell i s'instal·là de nou a Barcelona. Fou als anys vint que visità per segon cop Sant Andreu de Palomar i realitzà diverses fotografies dels llocs més emblemàtics del nucli antic. Cal destacar tres

imatges realitzades –segurament el mateix dia– des del terrat de la torre d'aigües de can Serret –situada a tocar de les vies del tren, al carrer de Sant Adrià–, on podem observar tres panoràmiques: de Fabra i Coats, de la parròquia i dels voltants del nucli urbà de Sant Andreu de Palomar i de l'estació de tren de Sant Andreu. Com ja hem esmentat, totes tres acolorides, tècnica molt freqüent en aquells anys.

En aquestes pàgines, dues targetes postals circulades després del 1904. Totes dues fan referència al Casino Andreuenc, una de la façana i datada el 6 d'octubre del 1912, i l'altra, de l'interior, sense datar i celebrant el Maig Florit.